

fiatal csapata már a romantikát indítja útjára. Persze az eltérés hovatovább kisebbedik s már nem lep meg, ha pld. Széchenyi *Hitele* (1830) Hugo *Hernani*-jának előadási évével esik egybe, vagy Szigligeti munkássága Sardou sikereivel.

*

Pintér kötetait számos igen sikerült illusztráció ékesíti: részint írói arcképek, részint egyes jelenetek az írók műveiből, amint azt nagy művészek megörökítették. Olykor azonban kissé sokaljuk is, mikor pld. Vargha Gyula házát és kertjét külön-külön kép mutatja be, vagy mikor a műfordítással kapcsolatban a külföldi klasszikusok arcképsorozatát is leközi.

Fejtegetéseinkből, azt hisszük, eléggé kitűnik, hogy Pintér könyve a tanulságoknak nemcsak gondolatébresztő térképe, hanem egyszersmind útmutató is az irodalomtörténet jövőendő feladatai számára.

Zlinszky Aladár.

ÚJ OLASZ KÖNYVEK.

Vagy húsz kötet könyv fekszik íróasztalomon. Valamennyi 1928-ban jelent meg.

*

Regény. Fehér fedőlapon feketés és piros nyomású címlap: az olasz regények jellegzetes köntöse. A cím nem sokat mond. Egy név: Cola. De alatta kisebb betűkkel ezt olvasom: *o ritratto dell' Italiano*. Felül pedig a legújabb olasz regényirodalom egyik legjobban hangzó neve áll: Mario Puccini. A regény tehát „az olasz ember arcképét“ akarja megfesteni. A könyv a Duce-nek van ajánlva, akinek az első oldalon a szerző köszönetét fejezi ki, hogy az 1916—17-es évek fegyvelmezetlen és nem-bánom Cola-iból az anno V. sziklakemény, lelkes olaszát tudta kifaragni.

Cola földműves. Becsületes, ügyes, munkás. Horizontját anyagi érdekei határolják. Valami magosabb, kollektív célt elképzelné sem tud. Egyáltalában nincs tudatában annak, hogy ő egy nemzetnek a tagja. Nem nevelték rá és soha senki sem tanította meg arra, hogy vakon egy eszme szolgálatának igájába hajtsa a fejét. A regény első lapján már bakaruhában találkozunk vele s ugyanígy hagyjuk el őt, miután 360 oldalnyi utat tettünk meg társaságában. Ezalatt a front mögött dolgozott különböző munkásosztagokban. A háború elhőmpölyög mellette, anélkül, hogy részt kérne magának szenvedéseiből. A tisztiszolgai rang a legmagasabb fokozat, melyet sikerült elérnie. Nem is vágyakozik másra. Mégis elkapja őt is a kérlelhetetlen sors. Az asiagai fensíkon a gránát összeroncsolja egyik karját. De a családjához haza induló „csonka hős“ azt sem tudja, miért hullott hát a vére . . . Így látta a háború olasz nemzedékét a költő és regényíró.

*

Benedetto Croce legújabb műve: *Storia d'Italia dal 1871 al 1915*. Croce hű maradt a háború előtti kor liberalizmusához, melynek légkörében nevelkedett, és a fascizmus politikai módszereit ellen többször fölemelte tiltakozó szavát. De tudományos egyénisége kizárja, hogy ítéleteit pártállásának hatása alatt formálja meg.

Új művének első fejezetében azt a lelki hangulatot igyekszik velünk megéreztetni, amely az olasz ifjúságra 1870 után borult. Az apák az előző húsz év

epikusan mozgalmas harcaiban megteremtették a nemzet egységét. A fiatalok számára már csak az maradt, hogy békésen szemléljék, hogyan ültetik át a Crispi-k prózába az epopeát. Nem csoda, ha erősen érezték a költemény és próza közt a különbséget. Nem csoda, ha nem látták, hogy az új kormányok hány ezer kilométer új vasutat és országutat építettek s mennyit fáradtak az új ország egységes adminisztrációjának megalapításában, pénzügyeinek rendbehozatalával és külpolitikai tekintélyének megtartásával. Nem szüntek meg sóvárogni a hős után, ki varázsszóval naggyá és gazdaggá tegye hazájuk megtárgult határai között az életet. Valami nagy eszménynek a szükséges érezték, mely a földrajzi egységet lelki közösséggel hassza át.

De ilyen nagy nemzeti eszményt — vallja be Croce — az 1870 utáni olasz liberalizmus nem tudott magából kitermelni. Helyét szabadon elfoglalhatta tehát a szocializmus ideológiája, mely a politikai és tudományos életben egyaránt vezető szerephez jutott. A hetvenes évek hőskort visszasíró Julien Sorelhangulatából még csak kicsiholódhatott egy igazi nagy költő: Carducci; de utódjai, egy szocialista tanítónő — Ada Negri — és a szocializmus életnézetének aprópénzre-váltója: az érzékek gyönyörködtetően színes játékaiba merülő D'Annunzio.

Ebből a talajból nőtt ki a háború olasz generációja: az intellectuel Rubè-k és a maguk vegetatív életét élő Cola-k, kik saját érdekeik szűk kis körébe zárva, nem látnak túl falujok tornyán. A lélek mélyén érzett nemzeti együvértartozás magasztos céljai előttük ismeretlenek.

Croce vizsgálódásaival 1915-nél áll meg, úgy gondolkodva, hogy az ezután következő kor még túl közel áll hozzánk, hogysem politikai szenvedélyektől ment megítélésben részesülhetne. Pietro Orsi merészebb. *L'Italia Moderna* c. művének új kiadása 1750—1928-ig tárgyalja Olaszország történetét. De Crocennek kell igazat adnunk. Míg Orsi könyvének első része kitűnő összefoglalás, mit bevezetésül nagyon ajánlhatunk mindenkinek, aki a modern olasz történet iránt érdeklődik, az utolsó fejezet — minden becsületes tárgyilagosságra-törekvése mellett is — inkább csak érdekes kísérlet marad.

Két tekintélyes kötet, amely rokon témájuk folytán együvé tartozik: Francesco Ercole Dante, Felice Battaglia pedig a Dantevel egykorú Marsiglió da Padova politikai gondolatát vizsgálja (*Il pensiero politico di Dante; M. da Padova e la filosofia politica del medio evo*). A modern állameszme csíráit keresik és lelik fel mindketten a középkor hagyományos gondolkodásmódjának burkában. Rendkívül lelkiismeretesen analizáló módszerük mellett, mindkét könyv más meglepetéssel is szolgál olvasójának. Ercole azt fejtegeti, hogy Dante az imperium átfogó gondolatán belül Olaszország nemzeti egységének ügyét is már szívén viselte. Azzal pedig, hogy a császár és római király méltóságát egy személyben kívánja egyesíteni, Róma hatalmát a császársági világiródmára kívánja sugározni. Dante politikai gondolatának e merőben új felfogása, melynek vannak tényleg támpontjai a *sommo poeta* műveiben, mindenesetre nagyon jellemző a legújabb olasz tudományos kutatások irányára.

Az „Istituto Nazionale fascista di Cultura“ kiadványainak megjelent az első kötete. Giovanni Gentile-nek, a kiváló filozófusnak és volt közoktatás-

ügyi miniszternek beszédeit, cikkeit tartalmazza (*Fascismo e cultura*). Különösen érdekes két beszéd benne, melyeket Gentile 1926-ban tartott a szenátusban, mint a nemzeti tudományos akadémia felállítását célzó törvénytervezet előadója. De van-e arra szükség — merült föl az ellenvetés — hogy ily felsőbb akadémia által igyekezzünk a tudományos munka és kutatás egységét biztosítani? Az ősi Crusca-, Cimento-, Lincei-akadémiák erejét nem fogja ez elcsenyveszteni?

E törvénytervezet ép oly jellemző a fascismusnak minden területen szervező, összefogó munkájára, amilyen élénk fényt vet az ellenállás, amibe ütközött, az olasz tradíciónak idegenkedésére a tudományos munka ily — számára eddig ismeretlen — egységbe szervezése ellen.

Vincenzo Gioberti: *Epistolario*. Ezt a levelezést például nálunk egy országos intézmény — az Akadémia vagy a Történeti Társulat — lenne hivatva kiadni. Olaszországban másként van. Ott ilyenkor — ez esetben Giovanni Gentile elnöksége alatt — egy bizottság alakul s a készülő kiadást külön királyi rendelet „nemzeti kiadás“-nak hirdeti ki. A költségeket bankok, városok, törvényhatóságok segítenek előteremteni. Az előttem fekvő Gioberti-kiadás fedezésére eddig például 72.000 lira gyűlt össze. — Ez nálunk lenne elképzelhetetlen, nem is szólva arról, hogy az új Cavour-kiadás kiadásait a bolognai Zanichelli-nyomda maga meri vállalni.

Gioberti filozófus és nagy demokrata politikus volt. Az olasz bölcseleti idealizmusnak és a nemzeti egység gondolatának úttörője. Fanatikusan hitt az olasz kultúra európai vezetőszerepében, nem csak a mult, de a jövőre vonatkoztatva is. A nemzeti egység megvalósulásának előfeltétele szerinte épen az eszményekért lelkesedni tudó műveltség meggyökerezése népében.

A Gioberti-levelezés eddig megjelent négy kötete 1825—43-ig terjed. Ez időköz nagy részét Gioberti — miután eszméi miatt Torinot el kellett hagynia — Párisban és Brüsszelben töltötte. M a z z i n i v a l csak a végcélban egyezett meg, a hazájuk felszabadítását célzó módszerekre vonatkozólag azonban éles ellentétben álltak. Levelezésének későbbi kötetei elé mi magyarok is érdeklődéssel tekinthetünk. Hiszen Gioberti volt az, aki piemoni miniszterelnök-korában 1848 végén Alessandro Monti alezredést a szárd kormány hivatalos megbízottjaként Magyarországra küldte. Gioberti levelezésének teljes, nemzeti kiadása talán e küldetés háttérére is új világosságot vet majd.

A szegények trónusa, melyről a fiatal Marino Moretti mesél (*Il trono dei poveri*), San Marino köztársaság székesegyházában áll. A hat hónaponként váltakozó két-két prior, egy polgár és egy paraszt, aki a kis köztársaság ügyeit vezeti, beiktatásakor ezen a széles trónszéken foglal helyet. Moretti szerető visszaemlékezéssel rajzolja a kis olasz köztársaság életét, hol a város két véd-szentjéről minden második embert Marínonak vagy Agatanak hívnak. A Titano csúcsa körül alig harminc kilométernyi területben ez a nem is 20.000 ember egészen külön patriarchalis életet él. A családfőket harangszóval hívják a priórok megválasztására. Fele része volt már Eccellenza, fele része várja, hogy a gyermek keze nevét kihúzza az urnából és készen tartja otthon a hatalom jelvényét: a cilindert. S. Marino köztársaságnak messze visszanyúló történeti hagyományai és hegyek közé zárt életének idillikus egyszerűsége igazán hivatott költőre talált

ezekben a meleg humorban fürdő képekben és leírásokban. Szinte sajnáljuk, hogy a regény hőseit, Marino Foglianit vágyai Rómába csalogatják, sőt annak ellenére, hogy neutrális hatalom alattvalója, a háborúban önkéntes betegápolóként való részvételre csábítják. Az ő olasz szíve is megszólalt. Sok lelki megpróbáltatás után kerül vissza szülő-köztársaságába s most már elveszi menyasszonyát — természetesen Agatának hívják — kit néhány évvel ezelőtt hűtlenül elhagyott, mert kissé együgyűnek ítélte magához. Életének háborús vargabetűje sem volt haszontalan, mert mikor nemsokára fejére kerül a priori cylinder, házája számára üdvös reformok forrnak alatta.

Carlo Delcroixnak *Un uomo e un Popolo* című munkája a Mussolini-életrajzok számát gyarapítja. Könyve mégis két körülmény folytán különös érdeklődésre tarthat számot. Az első körülmény az, hogy Delcroix előadásában az olasz nép története szélesebben van megrajzolva, mint a Mussolini-életrajzokban általában, s ebből a háttérből jobban emelkedik ki a Dux alakja. A másik körülmény az, hogy Delcroix könyve: a háborúban megvakult katonára — jelenleg képviselő — hitvallása. Meghatóan kezdi: „Nem láttam soha a Ducet“, s hangjából festi meg arcképét. A jóslat pedig, amellyel a könyv végződik, pregnáns kifejezést adja a mai Olaszország hatalmas nemzeti öntudatának.

„Nem a jövőmondás tehetsége — bár az isteni vakság mindig olvasott a sors könyvében — de a költő szól belőlem, mikor a jövődőt festem — mondja Delcroix. — Egy új kor hajnalhasadását éljük, mely Rómától kapja majd a nevét. Nem fogunk elég soká élni, hogy megérjük a delet, de idejében születünk arra, hogy azt harcok között felszenteljük, s Istennek hálát kell adnunk érte. Mi olyan roham-nemzedék vagyunk, mely elesik a gáton, de maga mögött érzi jönni azokat, akik előre fognak törni . . . Mi vagyunk a kiválasztott nép, mely legtöbbit uralkodott és legtöbbit szolgált, mely a legboldogtalanabb volt nagyságában s a legnagyobb boldogtalanságában. Mi az a nép vagyunk, mely lángelméjével meglátta Istent, megállította a napot, gyarapította a földet, felfedezte a szépséget, meglegelte a dalt . . . Hosszú száműzetés után újból megragadjuk a történet kormányát abban a szent pillanatban, mikor az emberiség már-már elvesztette az egység és összhang érzéseit, melyeket Rómától kaptott“.

Ily hite nemzete jövőjében csak egy Dantenak volt a renaissance alig derengő hajnalpirkadásában, Machiavellinak a cinquecento erőtől buján duzzadó korában, vagy egy Giobertinak, egy Mazzininak a Risongimento reggeledésén!

Hat évvel ezelőtt a legújabb olasz irodalom ismertetése Pirandello-ról, Alfredo Panzini-ról, Giovanni Papini-ról szólhatott. Ma azonban a filozófiai relativizmus, a fölényes „humorizmus“, a mindent megkísérlő dilettantizmus, mit az ő művészetük képviselt, nem fedi többé az olasz érzésmódot és lelki hangulatot. A legújabb olasz irodalom és tudomány nemzeti hit lelkek mélyére ható megújulásából szívja erejét; s ez máris oly hatalmasnak érzi magát, hogy Róma nagy hagyományainak önérzetével megsuhogtatja régen világhódító szárnyait.

(Pécs.)

Kastner Jenő.